

Tytuł: Prawa autorskie a film w bibliotece

Autor: Arkadiusz Walczak

Program: Filmoteka Szkolna. Akcja!

Rodzaj materiału: poradnik

Data publikacji: 2009-11-03

Kwestie praw autorskich, a pracy z filmem w bibliotece reguluje Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity Dz. U. Nr 90, poz.631, ze zm.), w której znaczące zmiany wprowadziła ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 91, poz. 869).

Określa ona reguły dysponowania własną twórczością oraz korzystania z twórczości cudzej. Ustala, zarówno formy eksploataowania utworów przez instytucje, między innymi oświatowe (np. wykonywanie kopii utworów do zajęć w bibliotece lub szkole), jak i formy eksploataowania utworów przez uczniów i ich opiekunów – bibliotekarzy lub nauczycieli, poza szkołą (np. pozyskiwania różnych materiałów z Internetu).

Edukacja filmowa w bibliotece bazuje na ustawowym ograniczeniu praw autorskich poprzez instytucję dozwolonego użytku. „Dozwolony użytek jest to pojęcie zbiorcze, pod którym mieszczą się uprawnienia dla ogółu, umożliwiające pod pewnymi warunkami, na korzystanie z utworów bez konieczności uzyskiwania odrębnego zezwolenia (co do zasady bez wynagrodzenia). Dozwolony użytek obejmuje uprawnienia po stronie osób fizycznych, wtedy mamy do czynienia z dozwolonym użytkowaniem prywatnym (dotyczy to przede wszystkim korzystania z podmiotów chronionych prawem autorskim w domu, dla celów prywatnych), jak i uprawnienia po stronie podmiotów publicznych – wówczas prawo autorskie posługuje się określeniem użytku publicznego (w tym kontekście będzie to korzystanie z podmiotów chronionych prawem autorskim w obrębie określonej instytucji). Do kategorii podmiotów publicznych, którym prawo autorskie zezwala na wkraczanie w monopol autorski zalicza się instytucje oświatowe, w tym m.in. szkoły i biblioteki.”¹ Art 23 ust. 1 ustawy stanowi, że dla użytku prywatnego, osobistego wolno korzystać bez zgody twórcy utworu i nieodpłatnie z pojedynczych egzemplarzy utworu rozpowszechnionego, tzn. takiego, który za zezwoleniem twórcy został udostępniony publicznie, np. jest sprzedawany w sklepie (wyjątki: utwór architektoniczny i architektoniczno-urbanistyczny w zakresie budowania, programy komputerowe). Jeśli bibliotekarz kupił film lub nagrał z TV może z niego korzystać, np. przygotowując się do spotkania w ramach DKF-u. Zakres podmiotowy prywatnego użytku obejmuje krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub

stosunku towarzyskiego (art.23. ust.2. ustawy). Oznacza to na przykład, że można swoim krewnym i znajomym pożyczać, bądź wykonywać kopie książek, filmów i albumów muzycznych. Nie jest to jednak dozwolone w przypadku programów komputerowych bądź gier. Niezgodna z prawem będzie również wymiana np. w ramach internetowego "klubu miłośników filmów", jeśli nie wszyscy członkowie się znają i utrzymują ze sobą stały kontakt towarzyski. Czy użytkownicy biblioteki to osoby połączone z bibliotekarzem stosunkiem towarzyskim? Ustawa nie precyzuje, jak należy rozumieć określenie "stosunek towarzyski". Na pewno są to grupy, które się znają i utrzymują stały kontakt. Można więc przyjąć, że grupa członków bibliotecznego DKF-u będzie spełniała to kryterium, podobnie jak szczególnie zainteresowany filmami uczeń, tym samym bibliotekarz może im nieodpłatnie udostępniać i pokazywać filmy, które legalnie nabył.

Bardzo ważny jest artykuł 27, który stanowi, że instytucje naukowe i oświatowe mogą w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań korzystać z rozpowszechnionych utworów oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnianego utworu. Biblioteka jest bez wątpienia instytucją oświatową, a elementem jej działalności może być praca z filmem. Artykuł 28 precyzuje, że biblioteki i szkoły mogą udostępniać nieodpłatnie w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych. Innymi słowy, jeśli biblioteka/szkoła kupiła film, może go rozpowszechniać wśród młodzieży (i nauczycieli) dla realizacji celów dydaktycznych i wychowawczych. Artykuł 29 stanowi, że można bez zgody autora przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, lecz trzeba podać autora i dzieło. Jest to tzw. prawo cytatu. Czyli bez żadnych problemów możemy pokazywać na zajęciach organizowanych w bibliotece fragmenty filmów. Prawo bezpłatnego przytaczania urywków rozpowszechnionych utworów lub drobnych utworów w całości, przysługuje w zakresie uzasadnionym:

- ♣ wyjaśnieniem lub analizą krytyczną (jeśli na przykładzie fragmentu jakiegoś utworu wyrażamy własną opinię),
- ♣ prawami gatunku (np.: tworząc karykaturę cudzego utworu nawiązujemy bezpośrednio do cudzego dzieła, jednak uzasadnione jest specyficzną formą karykatury),
- ♣ nauczaniem (np.: fragmenty występujące w podręcznikach albo czasopismach popularnonaukowych). (art. 29. ust.1. ustawy)

Reasumując, możemy podczas zajęć z młodzieżą pokazywać fragmenty filmów lub nawet całe filmy. Pod warunkiem, że nie ma to charakteru komercyjnego, ściśle wiąże się z realizacją statutowych zadań biblioteki/szkoły, filmy te zostały kupione legalnie, czyli zostały udostępnione publicznie i są rozpowszechniane za zezwoleniem twórców.

Bibliotekarz może sporządzać kopie dla uczniów, ale jedynie fragmentów filmu, a nie całego filmu. Musi to ściśle wynikać z realizacji celów dydaktycznych, np. kopie przekazane

członkom klubu filmowego, którzy przygotowują projekt edukacyjny.

Cały utwór mogą zwielokrotnić lub zlecić zwielokrotnienie jedynie biblioteki, archiwa i szkoły, ale tylko i wyłącznie w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów (art.28 ust.2). Dotyczy to sytuacji, gdy nie ma możliwości legalnego uzyskania egzemplarzy, które zaspokoiłyby w tym zakresie potrzeby wskazanych instytucji.

Dozwolone jest tworzenie multimedialnych prezentacji, które zawierają cudze utwory (zdjęcia, filmy, muzykę) i wykorzystywanie ich jako pomoc dydaktyczną na zajęciach w szkole, czy udostępnia w bibliotece. Cytowane utwory powinny być opatrzone stosownym zapisem bibliograficznym.

Umieszczenie takiej prezentacji na stronie WWW biblioteki, bibliotekarza, czy ucznia wymaga już jednak uzyskania zgody właściciela praw autorskich do tego dzieła, chyba, że spełnione są kryteria prawa cytatu.

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie odnosi się bezpośrednio do możliwości wykorzystywania audycji, czy to radiowych, czy telewizyjnych, w ramach dozwolonego użytku publicznego w celach dydaktycznych. Ewentualnie pomocny może być artykuł 27 ustawy. Przepis ten odnosi się do utworów rozpowszechnionych, a więc udostępnionych wcześniej publicznie. Zatem wydaje się, że można korzystać z nagranych audycji, które zostaną później zaprezentowane na zajęciach w bibliotece dla realizacji określonego edukacyjnego. Jednak z uwagi na ust.2 tego artykułu możliwe jest jedynie pokazanie fragmentu takiego programu. Jeżeli zatem bibliotekarz korzysta w czasie zajęć z nagranych przez siebie całych programów nadawanych przez nadawców radiowych lub telewizyjnych, to jego działania pozostają w sprzeczności z prawem.ⁱⁱ

Dotychczasowa praktyka w zakresie stosowania prawa autorskiego pokazuje, że wykorzystywanie filmów we fragmentach lub całości, wyłącznie do celów edukacyjnych w bibliotece/szkole, gdy nie wiąże się z pobieraniem pieniędzy od młodzieży lub rodziców nie powoduje naruszenia zapisów ustawy.

red. Kacper Nowacki

ⁱ D. Skrzyński, Prawo autorskie w działalności dydaktycznej nauczyciela. Stan prawny:1.04.2009 r., Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, Warszawa 2010, s. 8.

ⁱⁱ Tamże, s. 27.